

Ahmed Avni Konuk'un Yorumuna Göre İbnü'l-Arabî'de Erkek- Kadın Münasebeti

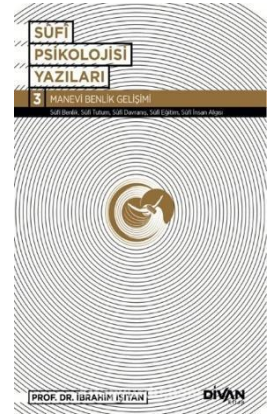
Sufi Psikoloji Yazıları III, Prof. Dr. İbrahim Işıtan, Divan Kitap, İstanbul 2023,

ISBN 9786259400358

Müberra Uğur¹

Kadın ve Erkeğin Birbirine Olan Muhabbeti

1165 yılında Endülüs'te dünyaya gelen Muhyiddin İbnü'l-Arabî, İslam düşünce tarihinin en etkili isimlerinden biri olarak kabul edilir ve tasavvuf geleneğinde kalıcı izler bırakmıştır. Onun en bilinen eserlerinden biri olan *Füsûsu'l-Hikem*, yalnızca tasavvufî değil, aynı zamanda felsefî ve psikolojik açılardan da yoğun anlamlar taşıyan bir metindir. Bu eserinde İbnü'l-Arabî, peygamberler aracılığıyla ilahî hikmetlerin farklı boyutlarını açıklarken, kadın-erkek ilişkilerini psikolojik ve varoluşsal düzeyde derinlemesine işler.

Bu eserin anlaşılmasına yönelik önemli katkılardan biri Ahmet Avni Konuk (1868–1938) tarafından yapılmıştır. Osmanlı'nın son döneminde yaşamış mutasavvıf ve müfessir olan Ahmed Avni Konuk, kaleme aldığı kapsamlı şerhiyle bu metnin Türkçe'de anlaşılabilir hâle gelmesine önemli bir katkı sunmuştur. Eser, Ahmed Avni Konuk şerhinden yola çıkarak okunduğunda, kadın ve erkek arasındaki münasebetin sıradan biyolojik veya toplumsal bir farklılık olmaktan çıkıp, ilahi bir hakikatin tecellisi olarak sunulduğu görülmektedir.

¹ Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Genel Psikoloji Yüksek Lisans Programı öğrencisi, muberraugur57@gmail.com

(Bu yazı Young Academia iş birliğinde Prof. Dr. İbrahim Işıtan yönetiminde "Sufi Psikolojisi Yazarlık Atölyesi" kapsamında üretilmiştir.)

Bu çalışma, Prof. Dr. İbrahim Işıtan'ın *Sufi Psikoloji Yazıları III* (2023) adlı eserinde yer alan "Ahmed Avni Konuk'un Yorumuna Göre İbnü'l-Arabî'de Erkek-Kadın Münasebeti" başlıklı bölüm doğrultusunda kaleme alınmıştır.²

Kadın ve Erkeğin Birbirine Olan Muhabbeti

İbnü'l-Arabî, kadın ve erkek arasındaki ilişkiyi yalnızca biyolojik bir farklılık olarak değil, metafiziksel ve ilahi bir boyutta ele alır. Ona göre, bu ilişki, ilahi aşkın bir tezahürü olup, özün tamamlanması sürecini yansıtır. Kadın ve erkek birbirlerinin birer yansımasıdır ve aralarındaki çekim, aslında ilahi hakikate duyulan derin bir özlemin ifadesidir. Bu birliktelik maddi bir çekimden ziyade, varoluşun ilahi bütünleşme sürecinin bir parçası olarak görülmektedir. Kadın ve erkeğin birbirine duyduğu muhabbet, sevgi ve iştiağ fiziksel çekimden ziyade ilahi bir aşk, özün birleşmesi ve doyum olarak ifade edilmektedir.

Kadın ve erkek zahiren ayrı varlıklar gibi görünse de özünde aynı ilahi hakikatin tamamlayıcı parçalarıdır. Bu nedenle aralarındaki iştiağ, ayrılıktan doğan ve aslında birliği hedefleyen bir özlemdir. Tıpkı Hz. Havva'nın Hz. Âdem'in özünden yaratılması gibi, kadın ve erkek arasındaki sevgi de insanın kendi hakikatine duyduğu özlemde kaynaklanır. Buradaki birleşme ruhsal ve ilahi bir kavuşmadır; nihayetinde insanın özüne, yani aslî kaynağına dönüşünü temsil eder.

Romantik ilişkiler ve bu ilişkilerden elde edilen tatmin, bireyin hem psikolojik iyilik hali hem de genel yaşam memnuniyeti ile doğrudan bağlantılıdır.³ Bireylerin romantik ilişkiyi nasıl değerlendirdiği, ilişki doyumunu belirler.⁴ Eğer birey, ilişkisini yalnızca fiziksel bir tatmin aracı olarak görüyorsa, o ilişkiden alınan doyum belirli bir ölçüde sınırlı olabilir. Ancak İbnü'l-Arabî'nin önerdiği gibi, ilişkiyi ilahi bir birlik, içsel bütünlük ve ruhsal bir yansıma olarak değerlendiren bir birey, bu ilişkiden daha yüksek bir tatmin elde edebilir.

Eserde, muhabbet yaratmanın temeli olarak görülmektedir. Kadın bir suret olmakla birlikte, bu suret aslında ruhun zatıdır. Erkeğin bunu idrak edebilmesi, kendi hakikatine ve

² İbrahim Işıtan, "Ahmed Avni Konuk'un Yorumuna Göre İbn-i Arabî'de Erkek- Kadın Münasebeti", *Sufi Psikoloji yazıları III*, Divan Kitap, İstanbul 2023, s. 111-131.

³ Ayça Özen vd., "Romantik İlişkilerde Çatışma Çözüm Stilleri Ölçeği: Geçerlik Güvenirlik Çalışması" *Nesne Psikoloji Dergisi (NPD)*, 4/7, Ankara 2016, s. 3.

⁴ C. Hendrick ve Hendrick S. S., "Research on love: Does it measure up? *Journal of Personality and Social Psychology*", 56/5, 1989, s. 784.

dolayısıyla Hakk'a ulaşmasını sağlar. Yani erkek, kadında ilahi hakikatin tecellisini idrak⁵ eder; kadın ise, erkeğin özünün dışavurumu ve tezahürüdür. Bu bakış açısıyla kadın, erkeğin asli mahiyetinden doğan bir yansımadır.

Hz. Peygamber'e dünyadayken kadın sevgisinin verilmesi, ("*Bana, (dünyanızdan) koku ve kadın sevdirdi. Gözümün nuru ise namazda kılındı.*")⁵ Allah'ın insana duyduğu sevgiyle aynı düzlemde bir anlam taşır. Bu bağlamda, küll ile cüz arasındaki bağ devreye girer. Allah, mutlak bütünlüğü temsil ederken; insan, bu bütünlüğün bir parçasıdır. Bütün, doğal olarak parçaya yönelir; tıpkı ilahi sevginin insana yönelmesi gibi. Peygamber'in kadına yönelimi de erkeğin kadın aracılığıyla kendi varoluşsal özüne ulaşma arzusunun sembolik bir ifadesi olarak yorumlanabilir. Ancak bu süreç yalnızca erkeğe özgü değildir. Kadın da, erkeği kendi içinde Hakk'ın bir yansıması olarak temaşa ettiğinde, ilahi hakikate yaklaşma fırsatı bulur. Erkeğin suretinde Hakk'ın nurunu görebilen kadın, bu görüş sayesinde kendi içsel hakikatine ayna tutar. Böylece kadın ve erkek, nihayetinde ilahi olanı fark ederek bir tür ruhsal bütünlük deneyimlemiş olurlar.

Eser, vuslatı iştiağın doğal sonucu olarak ele alır. Kul, Hakk'a duyduğu iştiağla vuslata yönelir. Fakat bu vuslat, sadece dünyevî düzlemde mümkün değildir. Gerçek vuslat, taayyünlerin yani sonradan yaratılanların ortadan kalkmasıyla, yani ölümü tadışla mümkündür. Kadına duyulan şevk de erkeğin sınırlı varlığından kendi ilahî özüne ulaşma arzusunun bir sembolüdür. Bu şevk, nihayetinde Hakk'a yöneliktir. Kadına yönelen arzu, arada bir perde gibidir; bu perde kaldırıldığında geriye Hakk kalır. Bu bağlamda kadın, ilahi hakikate ulaşmada bir vesile, Hakk'a yönelen bir kapının sembolü olarak görülebilir.

Bu düşüncede varlık, etkenlik ve kabulleniş, edilgenlik üzerinden açıklanmaktadır. Erkek, fail yani etken yönü; kadın ise kabullenen, tecelliyi kabul eden yönü temsil eder. ("*Kadınlar, erkeklerin yarısıdır.*")⁶ Hakk'ın suretlere tecellisi de bu ikilikle gerçekleşir. Bu bağlamda, kadının müşâhede edilmesi, Hakk'ın edilgen yönünün görülmesidir. Ancak Hakk yalnızca edilgen surette değil, etkende de müşâhede edilmelidir. Bu nedenle erkek, kadında Hakk'ı müşâhede ettiğinde kendi varlığının etken ve edilgen kutuplarını idrak etmiş olur. Bu idrak, kâmil insan olma yolunda temel bir aşamadır.

⁵ Nesai, *İşretu'n-Nisa* 1, (7, 61).

⁶ Ebu Davud, *Taharet* 94; Tirmizi, *Taharet* 82; Darimi, *Vudu* 76; *Müsned*, 6/256. 377.

Hakk, zatında mutlak tektir. Burada ifade edilen “teklik” kavramı, mutlaklık ve bütünlük anlamına gelir. Bu teklik hali algılanabilir ve görünür olmak için çiftlik hali kazanır. Hakk zatında latiftir, tektir yani gözle görülmeyen manevi bir soyut doğası vardır ve varlık alemine yansımaları sağlamak için, görünür hale gelmek, bir surette bürünmek için kesifleşir. Kesifleşme varlığın, soyut düzeyden somut ve görünür bir düzeye geçmesidir. Yani Allah’ın mutlak tekliği, kesifleşerek çokluk formunda dışa vurur. Erkek-kadın, etken-edilgen gibi ikilikler, Allah’ın birliğinin çokluk aracılığıyla dışa vurulmasıdır.

Kadın-erkek ilişkisi, iki suretin birleşmesi değil, iki ruhun hakikat yolculuğunda birbirine ayna olmasıdır. Bu ilişki içsel bütünlük, ruhsal tekâmül ve ilahi hakikatin idraki bakımından öneme sahiptir. Bu yönüyle İbnü’l-Arabî’nin yaklaşımı hem klasik İslam düşüncesi çerçevesinde hem de modern psikoloji perspektifinden bakıldığında anlamını ve derinliğini muhafaza eden evrensel bir düşünsel zemine sahiptir.

Sevgi ve ilgi, şehvetten daha derin ve ilahi bir boyuta yöneldiğinde gerçek hakikatle birleşme sağlanır. Şehvetin ötesinde, ruhsal ve ilahi bir bağ kurarak, sevgiliyi sadece fiziksel çekicilikten değil, ilahi hakikatten görmek, gerçek aşkı anlamaktır. Bu, derin bir metafizik ve manevi bir düzlemdeki sevginin, dışsal hazzardan çok daha kalıcı ve yüksek bir olgu olduğunu anlatır. Erkek, kadında kendini; kendinde ise Hakk’ı temaşa eder. Bu bakışla, kadın-erkek ilişkisi, sıradan bir ilişki olmaktan çıkıp ilahi bir hakikatin keşfine dönüşür. Bu da insanın kemal yolculuğunda olmazsa olmaz bir süreçtir.

Sonuç

Kadın ve erkek arasındaki ilişkiyi anlama konusunda Sufi psikolojisi ve modern psikoloji birbirinden farklı yaklaşımlar sunar. Sufi psikolojisi, bu ilişkiyi özün bütünleşmesi, kadın ve erkeği birbirini tamamlayan iki parçası olarak görür. Buna karşılık, modern psikoloji daha çok bireysel farklılıklara, çatışmalara ve karşıtıklara odaklanır; ilişkiyi çoğunlukla çözülmesi gereken sorunlar ve karşılıklı uyum arayışı üzerinden değerlendirir. Bu iki perspektifin bir araya getirilmesi hem manevi hem de psikolojik boyutları içeren daha bütüncül ve dengeli bir ilişki anlayışı geliştirmeye katkı sağlayabilir.

